

УДК 316.346

DOI <https://doi.org/10.32840/2707-9147.2021.89.6>

Я. В. ЗОСЬКА

доктор соціологічних наук, професор,
професор кафедри соціології та соціальної роботи,
Маріупольський державний університет

Д. А. МАТЮХІН

кандидат соціологічних наук

А. Г. СТАДНИК

кандидат соціологічних наук,
доцент кафедри соціології та соціальної роботи,
Класичний приватний університет

ОСОБЛИВОСТІ ТА ПРОЦЕС СОЦІАЛІЗАЦІЇ ЯК УМОВА КОНСТРУЮВАННЯ СОЦІАЛЬНИХ ПРАКТИК СУЧАСНОЇ МОЛОДІ

Визначено, що умовою конструювання соціальних практик молоді виступає процес соціалізації як включення індивіда в соціальні відносини й інтеграція в соціум на основі засвоєння суспільних цінностей і норм у конкретних соціально-економічних умовах і соціокультурному контексті. В умовах соціальних трансформацій українського суспільства формування й відтворення соціальних практик молоді набуває специфічних рис і особливостей у різних соціально-культурних полях і просторах: по-перше, з одного боку, вони стають більш індивідуалізованими й диференційованими, з іншого – вступають у суперечність із різними ціннісно-нормативними системами; по-друге, аномія як стан нестабільного суспільства ускладнює процес відтворення усталених форм соціальних практик, провокує поширення моделей девіантної поведінки; по-третє, посилення консьюмеризації соціальної поведінки й соціальних практик індивідів, сенс якої полягає у сповідуванні такої ієрархії цінностей, де найвищі позиції посідає споживання; по-четверте, основні ідеї постмодерного суспільства сприяють відтворенню в соціальних практиках таких властивостей, як фрагментарність, невизначеність, плюралістичність і диференційованість структури соціальної дії та взаємодії. Поведінкові й активно-діяльнісні прояви життєвого стилю відображають єдину інтенцію різних соціальних практик, які виступають як «фрейм» і «схема інтерпретації» соціальної поведінки та взаємодії, що дає змогу представити соціальні практики молоді як результат її стилізованих орієнтацій і способу життя на основі інтеріоризованих цінностей, норм, настанов та моделей соціальної поведінки.

Молодь є особливою соціокультурною групою, найбільш чутливою до засвоєння соціальних практик, що відбувається в період активної соціалізації

© Я. В. Зоська, Д. А. Матюхін, А. Г. Стадник, 2021

індивіда через інкорпорацію цінностей, норм, соціальних настанов і входження у простір соціальної взаємодії.

Для молоді характерні такі процеси, як: психофізіологічне дозрівання, входження в соціум, професійне навчання та професійне становлення, освоєння соціальних норм, ролей, позицій, набуття ціннісних орієнтацій і соціальних настанов за активного розвитку самосвідомості, творчої самореалізації, постійного особистого вибору власного індивідуального життєвого шляху.

Доведено, що процес соціалізації є умовою конструювання соціальних практик індивіда, сутністю якого є включення в соціальні відносини та соціальну взаємодію, що пов'язано із соціальною адаптацією, а також індивідуалізацією соціально-психологічних настанов і поведінкових патернів.

Ключові слова: соціальні практики, молодь, регіон, соціальний простір регіону.

Постановка проблеми. Сучасні соціально-економічні умови в Україні кардинально пов'язані не лише із трансформацією соціальних, економічних і політичних відносин, а й зі змінами в ціннісно-смісловій сфері особистості. Кризові явища в суспільстві унаочнюють механізм відображення соціально-економічних змін в індивідуальній свідомості, тому що створюють екстремальні умови для виживання людей, змушують їх або до активного пошуку шляхів пристосування до нових форм існування, або до протидії змінам, що відбуваються, або до пасивного чекання повернення до минулого (що ідеалізується). Ці варіанти поведінки, найчастіше неусвідомлювані, не можуть не позначатися на процесі трансформації ставлення людини до соціальної дійсності. Молодь як велика соціально-демографічна група є включеною у процес суспільних трансформацій, і від її адаптаційної мобільності багато в чому залежать перебіг, інтенсивність та успішність змін суспільних відносин. Стабільність і розвиток українського суспільства визначаються великою мірою тим, наскільки активно й успішно молодь включається в суспільний простір, що є надзвичайно гетерогенним і стратифікованим. Суперечливі та різномірні тенденції, поширені нині, зумовлюють необхідність пошуку нових підходів до аналізу процесу включення молоді в суспільство через виявлення особливостей формування соціальних практик. Вибір молоді як окремої соціально-демографічної групи, на прикладі якої доцільно вивчати особливості соціальних практик, не випадковий, тому що молодь є тією групою, що активно проходить стадію соціалізації як форму засвоєння суспільних відносин. Тому логічно очікувати, що вона є соціальною групою, найбільш чутливою до соціальних змін у процесі переходу суспільства до інформаційної епохи.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Поняття «соціальна практика» посідає важливе місце в сучасній соціологічній теорії. Інтерес до цього феномену є закономірним у контексті практичного повороту соціологічної теорії до світу повсякденності, у якій

практики як теоретична категорія виступають одним із принципових предметів досліджень.

Для розуміння сутності і змісту поняття «соціальні практики» необхідно звернутися до праць середини – кінця ХХ ст. П. Бергера, П. Бурдьє, М. Гайдеггера, Г. Гарфінкеля, Е. Гідденса, К. Гірца, Т. Лукмана, М. Мосса, А. Шюца та інших. Різні аспекти соціальних практик розглядали такі вчені, як: П. Артьомов, В. Бойко, В. Волков, О. Дейнеко, В. Добреньков, Т. Заславська, О. Злобіна, Я. Зоська, Л. Іоніна, С. Катаєв, Н. Козлова, А. Кравченко, А. Лобанова, В. Лукова, І. Мартинюк, К. Михайлова, Ю. Пачковський, Т. Петрушина, В. Полторак, І. Попова, А. Раткевич, О. Резнік, О. Ручка, О. Славіна, Л. Сокурянська, О. Хахордін, Ф. Хрустальов, В. Шаленко, Н. Шматко, М. Шульга, С. Яремчук та інші.

Постановка завдання. Мета статті – розглянути особливості соціалізації та відтворення соціальних практик молоді в контексті сучасних соціальних трансформацій.

Виклад основного матеріалу. З погляду сучасного соціального пізнання важливим є розгляд змісту основних підходів до визначення поняття «молодь». Ця соціально-вікова група перебувала в центрі соціологічної уваги як за радянських часів, так і за доби незалежності України. Одне з характерних для радянського бачення визначень поняття «молодь» було надано В. Лісовським: «Молодь – покоління людей, що проходять стадію соціалізації, засвоюють, а в більш зрілому віці вже засвоїли, освітні, професійні, культурні й інші соціальні функції; залежно від конкретних історичних умов вікові критерії молоді можуть коливатись від 16 до 30 років» [12, с. 48]. Термінологічно точніше визначення було дано І. Коном: «Молодь – це соціальна і демографічно визначена група, що має певні вікові характеристики, специфіку соціального розвитку і соціального простору взаємодії і певні соціально-психологічні властивості. Молодість, як визначена фаза, етап життєвого циклу біологічно універсальна, але її конкретні вікові межі, пов'язаний з нею соціальний статус і соціально-психологічні особливості мають соціально-історичну природу й залежать від суспільного устрою, культури та притаманних цьому суспільству особливостей соціалізації» [10, с. 85].

На думку С. Оленич, молодь являє собою окрему соціально-демографічну групу, особливості якої визначаються суспільно-культурним устроєм, процесом і закономірностями соціалізації і виховним ідеалом у рамках певного суспільства [15, с. 77]. В. Чупров тлумачить молодь як «соціально-демографічну групу, виділену на основі зумовлених віком особливостей соціального стану молодих людей, їх місця і функцій у соціальній структурі суспільства, специфічних інтересів і цінностей» [21, с. 6]. Це визначення більш пов'язане з такою ознакою, як відмінності у способі життя, ціннісних орієнтаціях, коли молодь

набуває духовних, трудових, морально-ціннісних основ не лише свого соціального майбутнього, а й суспільства загалом, що відображається у специфічних особливостях соціальних практик.

Однак наведені дефініції не вичерпують і частини спроб визначити це поняття. Дослідниця О. Каретна проаналізувала різні підходи до визначення поняття «молодь». Так, вона зауважує: «<...> у соціально-психологічному підході молодь – це певний вік зі своїми біологічними особливостями й психологічними стосунками, і тому вона має всі особливості вікового класу. Згідно з конфліктологічним підходом молодь – це важкий, повний стресів та надзвичайно важливий період життя. У рольовому підході молодь – це особлива поведінкова фаза в житті, коли вони більше не грають (дитячих) ролей і водночас не є повноправними носіями ролей дорослого. У межах субкультурного підходу молодь – це група зі своїм специфічним способом життя, стилем поведінки, культурними нормами й цінностями. У соціалізаційному підході молодь – це період соціального зростання, первинної соціалізації, головна мета молоді – самовизначення, персоналізація. У суб'єктивному підході молодь – спрямованість у майбутнє, оптимізм, життєлюбність, жадання діяльності, відчуття себе (енергійним) молодим незалежно від реального віку. У межах процесуального підходу молодь – це ті, хто не досконалий, не інтегрований, перебувають у стані становлення, формування» [9, с. 289].

Натепер у науковій дослідницькій практиці важливим питанням є визначення вікових меж цієї соціально-демографічної групи. У Соціологічній енциклопедії підкреслено, що «молодість – процес, у рамках якого вік соціально конструюється, інституціоналізується й контролюється історичними та культурними особливостями. Відповідно хронологічні межі молодості залежать від суспільно-історичного розвитку, культури, способів і форм соціалізації, характерних для цього суспільства. У різні історичні епохи вікові межі молодості істотно відрізнялися. Розрізняються вони у традиційних і постіндустріальних суспільствах, у зв'язку із процесом акселерації. У соціологічній науці ці межі знаходяться між 14–16 і 25–29 роками» [16, с. 674].

Існує також нормативно-юридичний критерій визначення віку молоді як соціальної групи суспільства. Згідно із сучасним українським законодавством, до молоді належать люди віком із 14 до 35 років [8]. Основними характеристиками цього життєвого періоду є нестабільність соціального й економічного становища, матеріальна залежність від родини або системи соціального забезпечення. Тобто цей віковий період закінчується з набуттям соціальної зрілості, де критеріями можуть бути завершення процесу освіти й набуття професії, початок самостійного трудового життя, матеріальна незалежність від батьків, вступ у шлюб і народження першої дитини, одержання політичних і громадянських прав.

Однак варто зауважити, що молодь також можна поділити на декілька груп, що відповідають ступеню досягнення соціальної зрілості. Так, Б. Бондарець виділяє три основні групи [4, с. 33]:

1) підліткова група (молодь до 19 років) – в основному учні середніх шкіл, професійних училищ, середніх спеціальних закладів і перших курсів ЗВО. Економічна залежність від старшого покоління припускає лояльне ставлення до ціннісних орієнтацій і норм поведінки оточення, але незакінченість процесу формування світогляду й інформаційна відкритість, точніше, навіть незахищеність свідомості, приводять до формування ціннісних орієнтацій, які включають взаємовиключні цінності, що потім може виявлятися в запереченні будь-яких соціальних правил і норм, у нігілізмі;

2) молодь віком 20–25 років – переважно студенти й молоді люди, які завершують або завершили професійну підготовку. Процес засвоєння соціальних норм, традицій суспільства в цьому віці вже проходить свою активну фазу, але формування ціннісних орієнтацій триває у зв'язку з активізацією практичної діяльності молодих людей;

3) молодь віком 26–35 років – це в основному особи, які вже зробили професійний вибір, володіють певною кваліфікацією та деяким професійним досвідом, зазвичай уже мають власну родину. Практична діяльність індивіда змушує переглядати сформовані ціннісні орієнтації.

Отже, для автора критеріями виділення цих вікових груп молоді виступили: а) провідна діяльність (навчання, професійна діяльність); б) інститут соціалізації; в) сформованість ціннісної сфери особистості; г) матеріальна незалежність і емоційна автономія.

Дослідник Х. Ремшидт [16] розглядає період дорослішання від 12–14 до 20–24 років. У цьому періоді виділяють дві фази: утрати дитячого статусу й реорганізації, у межах якої індивід цілком відкидає статус дитини та прагне до досягнення статусу дорослого.

О. Гаженко поділяє молодь на два основні вікові періоди, що впливають на формування життєвого стилю особистості:

1) 16–25 років – здобуття освіти; вибір професії; працевлаштування – особистісне та професійне самовизначення; пошук індивідуального ставлення до соціальної дійсності; загальне життєве планування; психологічна криза за Е. Еріксоном – «інтимність – ізоляція»;

2) 26–35 років – створення сім'ї; народження дитини; професійний розвиток – зростання соціальної відповідальності; засвоєння батьківських ролей; визначення стилю сімейного життя; розпад сімейних стереотипів; центральними новоутвореннями цього періоду є сімейні стосунки і професійна компетентність [5].

Для розуміння процесу формування соціальних практик молоді виникає необхідність виділення соціально-психологічних характеристик періоду молодості. Так, М. Гінзбург та І. Дубровіна вказують на проблему самовизначення як центрального моменту в молодому віці. Основними психологічними новоутвореннями, на їхню думку, варто

вважати: а) сформованість на високому рівні психологічних структур, насамперед самосвідомості і Я-концепції; б) розвиненість потреб, що забезпечують змістову наповненість особистості, серед яких центральне місце посідають моральні настанови, ціннісні орієнтації та тимчасові перспективи; в) становлення передумов індивідуальності як результат розвитку й усвідомлення своїх здатностей та інтересів [6]. На думку Л. Столяренко, цей період дуже важливий для формування самосвідомості й має дуже велике значення для розвитку когнітивної складової частини Я-концепції та соціального Я. На цьому етапі формується ієрархічна структура мотивів, реалістична та диференційована перспектива майбутнього, що засновується на оцінці власних здібностей і схильностей, розвивається стабільність «Я».

Р. Хавігерст пропонує теорію «завдань розвитку», які являють собою «біосоціопсихологічні завдання, які поєднують особистісні потреби та вимоги суспільства» [2, с. 3], мета яких полягає в адаптивному входженні в суспільство, соціальні та професійні групи, тобто виступають як завдання соціалізації. На його думку, у період молодості можна виокремити такі проблемні завдання соціалізації: 1) вибір супутника життя; 2) засвоєння особливостей спільного проживання із чоловіком (дружиною); 3) створення родини; 4) виховання дітей; 5) керування домашнім господарством; 6) початок професійної кар'єри; 7) прийняття соціальної відповідальності; 8) пошук «близької за духом» соціальної групи. Особливу увагу Р. Хавігерст приділяє проблемі, яка полягає в «побудові системи цінностей та етичної свідомості як орієнтирів власної поведінки: критичний аналіз цінностей навколишнього середовища повинен привести до формування самостійної структури цінностей як вказівки до керівництва діями» [2, с. 148].

Згідно з теорією Р. Віттенберга, який працював у психоаналітичному напрямі, розвиток індивіда в період молодості [11, с. 51] зумовлений метапсихологічними й соціоекономічними чинниками. До метапсихологічних чинників він відносить такі, як: 1) криза образу Я, яка полягає в тому, що людина повинна обирати між вимогами Супер-Его і своїм его-ідеалом, що визначає автономність, набуття якої, на думку Р. Віттенберга, є основним завданням періоду ранньої дорослості; 2) короточасні стадії деперсоналізації, під час якої людина відчуває ізоляцію й відчуження; 3) припинення «рольових ігор», набуття нових соціальних ролей і соціальної відповідальності; 4) покращення почуття часу, що надає змогу керувати своїм часом, будувати плани на майбутнє; 5) пошук супутника життя. До соціоекономічних чинників він відносить таке: 1) відсутність економічної самостійності, що супроводжується бажанням набуття незалежності; 2) участь у соціальних, політичних, релігійних групах як частина своєї соціальної ролі, а не як засіб набуття своєї ідентичності в підлітковому віці; 3) розвиток «філософії життя», яка становить ієрархію цінностей, засвоєних шляхом інтеріоризації й інтерпретації цінностей суспільства.

Р. Вайт вважає, що в період молодості формується декілька «напрямів дорослішання», до яких він відносить: 1) стабілізацію еґо-ідентичності, яка розуміється як усунення суперечностей і стабілізація уявлень про себе, як «відчуття чіткої індивідуальності в соціальному контексті»; 2) звільнення особистих відносин від досвіду минулого, що надає змогу «підвищити здатність переживати почуття тут і зараз»; 3) поглиблення стабільних інтересів, які поєднуються з певною професійною сферою, що передбачає отримання знань і навичок у певній сфері; 4) гуманізація цінностей, за якої цінності виступають як частина ідентичності особистості [11, с. 55].

Розглядаючи характеристики особистості в період молодості, Дж. Бокнек фокусується насамперед на особливостях студентства. Він виділяє такі характеристики, типові для цієї соціальної групи: обізнаність про свої можливості, високий рівень психологічної й фізіологічної активності; обізнаність про події у світі, що поєднана з розвитком критичного мислення; соціальний активізм; набуття емоційної незалежності; розвиток інтроспекції, рефлексії та критичного мислення; ідеалістичний погляд на світ; інноваційний потенціал.

Отже, інтегроване поняття молоді як соціокультурної групи включає такі ознаки й характеристики: 1) вікові межі (від 14 до 35 років); 2) соціально-психологічні особливості (набуття особистісної ідентичності через засвоєння різних соціальних ролей, встановлення нових соціальних відносин, посилення впливу нових референтних груп, розвиток рефлексії й інтроспекції, набуття емоційної незалежності); 3) специфіка статусно-рольової взаємодії і соціокультурної поведінки; 4) специфіка самовизначення, самоорганізації, самоідентифікації молоді як специфічної групи; 5) професійне самовизначення й самореалізація (вибір професії, навчання та початок професійної діяльності); 6) специфіка процесу соціалізації, у якому поєднуються соціальна адаптація й індивідуалізація.

Виходячи з теоретичного аналізу особливостей молоді як соціокультурної групи, можна зауважити, що провідним чинником формування системи соціальних практик у молодому віці є процес соціалізації, який на цьому віковому етапі являє собою процес активної соціальної взаємодії та формування власної Я-концепції. Молода людина із самого початку життєвого шляху перебуває під впливом суспільства, є включеною в соціальні процеси, систему суспільних відносин, перебуває в постійній взаємодії з іншими суб'єктами суспільного життя та суспільством загалом, що впливає на її мислення, поведінку, свідомість. Водночас вона активно вибірково засвоює арсенал акумульованих культурою практик. Цей процес визначають як соціалізацію молодого покоління – акумуляцію особами досвіду й соціальних настанов, виходячи з рольових значень. Соціалізація характеризує процес включення молодого покоління в соціальний простір. Саме завдяки соціалізації індивід набуває різноманітних соціальних якостей, умінь, досвіду

та навичок участі в соціальному житті. У процесі соціалізації індивід освоює соціальні ролі, тобто ті функції, нормативно схвалювані зразки поведінки, реалізації яких очікує від людини суспільство або певна соціальна спільнота, отже, процес соціалізації виступає необхідною умовою засвоєння соціальних практик і їх відтворення в різних соціальних полях.

Автором терміна «соціалізація» щодо людини є американський соціолог Ф. Гіддінгс, який у 1887 р. у книзі «Теорія соціалізації» ужив його у значенні, близькому до сучасного, – «розвиток соціальної природи або характеру індивіда, підготовка людського матеріалу до соціального життя» [14, с. 13].

У соціологічному дискурсі процес соціалізації аналізували в межах різних теоретико-методологічних напрямів досліджень молоді як окремої соціальної групи. Так, соціалізацію розглядали в межах структурно-функціонального підходу з погляду соціального статусу й соціальних ролей, яких набувала молодь. Наприклад, Ш. Айзенштадт слідом за класиками (Е. Дюркгейм, Р. Мертон, Т. Парсонс) тлумачить молодіжну групу як систему структурних позицій, які заповнюють індивіди, унаслідок чого вони набувають деякого соціального статусу й відповідних соціальних ролей [20, с. 50–57]. Отже, структурно-функціональний підхід спрямований на дослідження таких значущих статусних характеристик і соціальних ролей молоді, як, наприклад, закінчення школи, професійне самовизначення, вибір професії, створення родини, що надає змогу виявити специфіку соціального статусу молоді, визначити механізми й наслідки її соціальної стратифікації.

Представники культурологічного напрямку (з погляду феноменологічної соціології) П. Бергер та Т. Лукман зазначають, що процес соціалізації відображає «всебічне та послідовне входження індивіда в об'єктивний світ суспільства або окрему його частину» [3, с. 212]. Поза таким «входженням» взагалі неможливе існування особистості. Процес соціалізації є тривалим, механізми його здійснення – надзвичайно складним. П. Бергер і Т. Лукман виділяють два етапи соціалізації – первинний і вторинний. Сутність первинного періоду соціалізації полягає в початковому усвідомленні навколишньої соціальної реальності, одержанні знань, формуванні людського «Я», розумінні світу дорослих. «Індивід стає тим, ким він є, будучи спрямованим значущими іншими» [3, с. 215]. Період первинної соціалізації триває доти, доки людина не починає брати участі у творенні соціального світу. Із цим етапом пов'язаний перехід до вторинного періоду соціалізації, сутність якого полягає в тому, що вже соціалізовані індивіди створюють нові сектори об'єктивного світу, включаються в конструювання соціальної реальності й соціального порядку. Отже, представники суб'єктивістської традиції прагнуть вивчити світ молоді, процес її становлення шляхом аналізу конкретних уявлень, цілей, цінностей, мотивів окремих індивідів. Такі суб'єктивні елементи свідомості розглядають

як визначені об'єктивними соціальними умовами та процесами, що існують у певних типах суспільств. Їх розуміють як ступінь засвоєння суспільних норм, цінностей, ідеалів у процесі соціалізації, що виступають регулянтами соціальних дій, які відтворюються в певних соціальних практиках.

Водночас у сучасній постнеокласичній соціології оформлюється й постмодерністський погляд на соціалізацію, становлення особистості, інтеріоризацію соціальних практик, постулює радикальний суб'єктивізм і плюралізм. Так, головними рисами постмодерну, за З. Бауманом, є «інституціоналізований плюралізм, різноманіття, варіативність соціальних станів і процесів залежно від обставин та умов проходження, випадковість і амбівалентність». За твердженням З. Баумана, замість структур увага дослідників має бути прикута до агентів дії, замість соціальної інтуїції потрібно враховувати габітат – заселений людьми простір їхнього «соціального поля» або співжиття, до уваги варто брати не зовнішні причини чи фактори, а суто їхні «життєві проекти» [1, с. 189]. Учений дійшов висновку, що в сучасному суспільстві, яке набуває рис постмодерну, поняття соціалізації втрачає свій інституційний зміст. Багатоваріативність зразків становлення молоді, незаданість векторів її соціального розвитку, згідно з постмодерністською традицією, затверджує пріоритет соціальних суб'єктів як діячів в активному будівництві форм їхнього соціального буття з урахуванням природних та соціальних умов на момент соціальної дії. У центрі уваги, таким чином, опиняються соціальний суб'єкт та форми організації соціальних суб'єктів (спільності, структури), які створюються його активністю. Активність, саморегулювання індивіда у виборі цілей і цінностей, що пропонує йому суспільство чи соціальні групи, відповідальність за власну долю виступають нині на перший план у процесі становлення особистості. Сучасна особистість значною мірою сама створює себе, самоконструюється. У цій парадигмі підкреслюється суб'єктивно-інтенціональний аспект формування соціальних практик молоді.

Чимало напрацювань стосовно соціалізаційного процесу мають місце й у вітчизняній соціології. У процесі аналізу численних концепцій соціалізації О. Мудрик виділяє два основні підходи до розуміння сутності соціалізації. Так, перший підхід підкреслює пасивну позицію людини у процесі соціалізації, а саму соціалізацію інтерпретує як процес адаптації індивіда до суспільства, яке формує кожного свого члена відповідно до його культури та ціннісно-нормативної системи. Цей підхід має назву суб'єкт-об'єктного, оскільки суспільство – суб'єкт впливу, а людина – його об'єкт. Грунтуючись на суб'єкт-суб'єктному підході, соціалізація являє собою процес засвоєння і відтворення соціокультурного простору у взаємодії із ситуаціями життєдіяльності на різних вікових етапах онтогенезу [13, с. 17–18].

«С. Харченко подає декілька визначень цього поняття в межах соціально-психологічного підходу. Так, під соціалізацією розуміють

розвиток і самореалізацію людини; процес становлення особистості, навчання та засвоєння індивідом цінностей, норм, настанов, зразків поведінки, притаманних суспільству, соціальній спільноті, групі; процес і результат засвоєння й активного відтворення індивідом соціального досвіду у спілкуванні та діяльності» [19, с. 11]. Кожне з визначень за своїм змістом передбачає взаємодію особистості й суспільства з метою розвитку особистості. Тут ми маємо знову повернутися до надбань світової соціології.

Сутність соціалізації полягає в поєднанні механізмів пристосування й відокремлення людини щодо соціальних взірців (практик) в умовах конкретного суспільства. Як зазначає М. Грінченко, соціальна адаптація передбачає узгодження вимог і очікувань соціального середовища щодо людини з її настановами й соціальною поведінкою; узгодження самооцінок і домагань людини з її можливостями та реаліями соціального середовища. Відокремлення є процесом автономізації людини в суспільстві. Результат цього процесу виявляється в потребі людини мати власні погляди (ціннісна автономія), потребі мати власні прихильності (емоційна автономія), потребі самостійно вирішувати особисті питання, здатності протистояти життєвим ситуаціям, які заважають її саморозвитку, самовизначенню, самореалізації та самоствердженню (поведінкова автономія). Ефективна соціалізація передбачає певний баланс адаптації та відокремлення [7, с. 113]. Причому адаптація полягає в успішному засвоєнні соціальних практик, які пропонує суспільство, а індивідуалізація (відокремлення, автономізація) – у переконструюванні соціальних практик відповідно до внутрішніх чинників діяльності та прагнення до самореалізації.

Загалом розглянуті дефініції соціалізації дозволяють тлумачити цей процес як: 1) саморозвиток особистості; 2) засвоєння цінностей, норм і схем поведінки; 3) адаптацію індивіда до соціального середовища; 4) формування особистості згідно із заданим ідеальним типом. Отже, соціалізація являє собою, з одного боку, засвоєння соціальних зразків поведінки, ролей, певних соціальних позицій, соціального статусу, традицій, норм і цінностей, з іншого – формування власного соціокультурного досвіду й соціопсихологічної ідентичності. У процесі соціалізації від соціуму до індивіда здійснюється трансляція для засвоєння цінностей, норм і настанов, а також цілеспрямований або стихійний вплив і соціальний контроль. Водночас на індивідуальному рівні здійснюється прийняття соціокультурного досвіду, завдяки чому формуються особистісні структури. Отже, соціалізацію можна розглядати як системотвірний процес поряд зі стратифікацією. Процес соціалізації багато в чому зумовлений способом функціонування інститутів соціалізації та їхньою потребою в ефективному передаванні соціального досвіду. Водночас індивід не просто засвоює соціальний досвід, а й перетворює його, тобто для успішної соціалізації необхідні три складові частини: очікування, зміна поведінки й бажання відповідати

очікуванням. Зокрема, І. Солоднікова пропонує об'єднати чинники успішної соціалізації у два блоки: 1) соціальні, які відображають соціально-культурний аспект (набір статусів і ролей, сукупність соціальних інститутів, у межах яких індивід може сформувати свої соціальні якості); 2) індивідуально-особистісні, які визначаються етапом життєвого індивіда.

Отже, процес соціалізації виступає умовою формування соціальних практик індивіда, сутністю якого є включення в соціальні відносини та соціальну взаємодію (формування соціальної ідентичності, засвоєння цінностей і норм), що пов'язано із соціальною адаптацією, а також індивідуалізацією соціально-психологічних настанов та поведінкових патернів.

Серед основних механізмів соціалізації особистості А. Мудрик виділяє такі [14]: 1) традиційний (стихийна соціалізація) механізм, тобто засвоєння індивідом норм, цінностей, зразків поведінки і стереотипних форм поведінки, які характерні для його родини й найближчого оточення. Це засвоєння відбувається зазвичай на неусвідомленому рівні за допомогою фіксації, некритичного сприйняття панівних стереотипів; 2) інституційний механізм, який функціонує в контексті соціальних інститутів / соціальних організацій соціалізації людини; 3) стилізований механізм, що діє в межах певної субкультури – комплексу морально-психологічних рис і поведінкових проявів, типових для людей певного віку або певного професійного чи культурного прошарку, який формує стиль життя тієї чи іншої соціальної групи і спільноти за ідентифікаційними ознаками; 4) міжособистісний механізм, що функціонує у процесі взаємодії людини із суб'єктивно значущими для неї особами. У його основі лежить психологічний механізм міжособистісного перенесення завдяки емпатії, ідентифікації, рефлексії й екзистенційного натиску.

Висновки і пропозиції. Загалом аналіз теоретичних поглядів на сутність соціалізації надає змогу виділити соціальні механізми процесу соціалізації молоді, як-от: 1) активне, вибіркоче засвоєння соціального досвіду, соціальних ролей, настанов і цінностей; 2) соціальна взаємодія й міжособистісне спілкування; 3) вплив референтної групи або соціальної ситуації; 4) ідентифікація як процес ототожнення зі значущим іншим і формування особистісної та соціальної ідентичності; 5) самоатрибуція – приписання собі певних соціальних якостей; 6) рефлексія – критичне осмислення індивідом своїх соціально-психологічних якостей і патернів поведінки у проблемно-конфліктних ситуаціях соціальної взаємодії; 7) соціальне порівняння; 8) інтеріоризація як засвоєння цінностей і оцінок інших людей у процесі соціальної взаємодії.

Отже, конструювання системи соціальних практик молоді відбувається шляхом активної соціалізації через засвоєння цінностей, норм, зразків поведінки та настанов референтної групи й соціуму внаслідок взаємодії внутрішніх та зовнішніх механізмів.

Список використаної літератури

1. Bauman Z. *Intimations of Postmodernity*. London : Routledge, 1992. 232 p.
2. Havighurst R. *Developmental tasks and education*. London : Longmans, Green, 1952.
3. Бергер П., Лукман Т. Социальное конструирование реальности : трактат по социологии знания. Москва : Медиум, 1995. 323 с.
4. Бондарець Б. Молодь як об'єкт і суб'єкт соціокультурних процесів у сучасному українському суспільстві: аксіологічний аспект. *Наукові праці. Соціологія*. 2013. Вип. 213. Т. 225. С. 31–34.
5. Гаженко О. Система цінностей і життєвий стиль студентської молоді. *Практична психологія та соціальна робота*. 2008. № 12. С. 54–58.
6. Гинзбург М. Психологическое содержание личностного самоопределения. *Вопросы психологии*. 1994. № 3. С. 46–65.
7. Грінченко М. Феномен соціалізації молоді в умовах інформаційного суспільства. *Збірник наукових праць Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г. Короленка*. 2016. Вип. 1. С. 70–79.
8. Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні : Закон України від 5 лютого 1993 р. № 2998–ХІІ. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2998-12> (дата звернення: 21.11.2017).
9. Каретна О. Сучасні підходи до визначення поняття «молодь». *Актуальні проблеми політики* : збірник наукових праць / редкол. : С. Ківалов (керівник авт. кол.) та ін. ; ОНЮА, Південноукр. центр гендер. проблем. Одеса, 2009. Вип. 37. С. 287–291.
10. Кон И. В поисках себя: Личность и ее самосознание. Москва : Политиздат, 1987. 366 с.
11. Кузина М. Развитие Я-концепции студентов в процессе обучения иностранным языкам в вузе : дис. ... канд. пед. наук. Рязань, 2015. 266 с.
12. Лисовский В. Советское студенчество. Социологические очерки. Москва : Мысль, 1990. 216 с.
13. Мудрик А. Социализация человека : учебное пособие. Москва : Академия, 2004. 304 с.
14. Мудрик А. Социальная педагогика : учебник для студентов педагогических вузов / под ред. В. Сластенина. 3-е изд., испр. и доп. Москва : Академия, 2000. 200 с.
15. Оленич С. Молодь як об'єкт і предмет наукової рефлексії : гуманітарно-методологічний дискурс (бібліографічний аналіз). *Науковий вісник Чернівецького університету* : збірник наукових праць. Чернівці : Рута, 2007. Вип. 352–353. Філософія. С. 73–77.
16. Ремшидт А. Подростковый и юношеский возраст. Проблемы становления личности. Москва : Мир, 1994. 319 с.
17. Социологическая энциклопедия : в 2-х т. / гл. ред. В. Иванов ; Нац. общ.-науч. фонд. Москва : Мысль, 2003. Т. 1. 694 с. ; Т. 2. 863 с.
18. Фрейд З. Вступ до психоаналізу. Пер. з нім. Київ : Основи, 1998. 709 с.
19. Харченко С. Соціалізація дітей та молоді в процесі соціально-педагогічної діяльності: теорія і практика : монографія. Луганськ : Альма-матер, 2006. 320 с.
20. Чупров В. Социология молодежи на рубеже своего тридцатилетия. *Социологические исследования*. 1994. № 6. С. 50–57.
21. Чупров В. Молодежь: духовное производство в условиях риска. *Вестник российского университета дружбы народов: социология*. Москва, 2004. № № 6–7. С. 7–17.

Zoska Ya. V., Matiukhin D. A., Stadnyk A. H. Features and process of socialization as a condition for construction of social practices of modern youth

It is determined that the condition of constructing social practices of youth is the process of socialization as the inclusion of the individual in social relations and integration into society based on the assimilation of social values and norms in specific socio-economic conditions and socio-cultural context. In the conditions of social transformations of the Ukrainian society formation and reproduction of social practices of youth acquires specific features and features in various social and cultural fields and spaces: first, on the one hand, they become more individualized and differentiated, on the other – come into conflict with various values. -normative systems; secondly, anomie as a state of unstable society complicates the process of reproduction of established forms of social practices, provoking the spread of models of deviant behavior; thirdly, strengthening the consumerization of social behavior and social practices of individuals, the meaning of which is to profess such a hierarchy of values, where the highest position is occupied by consumption; fourth, the basic ideas of postmodern society contribute to the reproduction in social practices of such properties as fragmentation, uncertainty, pluralism and differentiation of the structure of social action and interaction. Behavioral and active manifestations of lifestyle reflect the common intention of different social practices, which act as a “frame” and “scheme of interpretation” of social behavior and interaction, which allows to present social practices of young people as a result of their lifestyle and lifestyle based on internalized values., norms, attitudes and models of social behavior.

Young people are a special socio-cultural group, the most sensitive to the assimilation of social practices, which occurs during the period of active socialization of the individual through the incorporation of values, norms, social attitudes and entering the space of social interaction.

Young people are characterized by such processes as: psychophysiological maturation, entry into society, professional training and professional development, development of social norms, roles, positions, acquisition of values and social attitudes with active development of self-awareness, creative self-realization, constant personal choice of individual life.

It is proved that the process of socialization is a condition for constructing social practices of the individual, the essence of which is inclusion in social relations and social interaction, which is associated with social adaptation, as well as individualization of socio-psychological attitudes and behavioral patterns.

Key words: social practices, youth, region, social space of region.